

Гунченко О. В.,
адвокат, здобувач кафедри кримінального процесу
Донецького юридичного інституту МВС України

УЧАСТЬ ЗАХИСНИКА У ВИРІШЕННІ ПИТАННЯ ПРО ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

PARTICIPATION OF THE COUNSEL IN THE DECISION TO CHOOSE A PREVENTIVE MEASURE IN THE FORM OF DETENTION

У статті розглянуто окремі питання участі захисника у разі застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до підозрюваного (обвинуваченого). Проаналізовано положення кримінального процесуального законодавства України щодо реалізації стороною захисту виконуваної нею функції під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; висвітлено особливості захисту прав і законних інтересів особи під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, а також розкрито перспективи подальшого теоретичного та практичного вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України з цих питань.

Ключові слова: заходи забезпечення кримінального провадження, примус у кримінальному процесі, запобіжний захід, підстава застосування, право на захист, кримінальне провадження, тримання під вартою, захисник.

В статье рассмотрены отдельные вопросы участия защитника при применении меры пресечения в виде содержания под стражей в отношении подозреваемого (обвиняемого). Проанализированы положения уголовно-процессуального законодательства Украины относительно реализации стороной защиты выполняемой ею функции при применении меры пресечения в виде содержания под стражей; освещены особенности защиты прав и законных интересов лица при применении меры пресечения в виде содержания под стражей, а также предоставлены перспективы дальнейшего теоретического и практического совершенствования действующего уголовного процессуального законодательства Украины по этим вопросам.

Ключевые слова: меры обеспечения, принуждение в уголовном процессе, мера пресечения, основание применения, право на защиту, уголовное производство, содержание под стражей, защитник.

The article deals with individual issues of the participation of counsel in the application of a preventive measure in the form of detention in relation to the suspect (accused). Provisions of the criminal procedure legislation of Ukraine regarding the implementation by the party of the protection of its function when applying a preventive measure in the form of detention are analyzed; the features of the protection of rights and legal interests of a person when applying a preventive measure in the form of detention are highlighted, and also perspectives for further theoretical and practical improvement of the current criminal procedural legislation of Ukraine on these issues are provided.

Key words: security measures, coercion in criminal proceedings, preventive measure, basis of application, right to protection, criminal proceedings, detention, defender.

Тримання під вартою є найбільш суворим запобіжним заходом, і важливою умовою з'ясування правового змісту його обрання є питання щодо неможливості обмеження права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні інакше як на підставах і в порядку, передбачених КПК. Така передбачена національним законодавцем процедура служить вихідною гарантією забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність і відповідає п. 3 ст. 5 Європейської конвенції з прав людини [1, с. 30]. Суттєві обмеження прав особи на свободу та особисту недоторканність у кримінальному процесі виникають саме під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Відповідно, як один із найсуворіших видів запобіжних заходів, тримання під вартою постає в центрі уваги з позиції оцінювання процесуальних гарантій у механізмі застосування запобіжних заходів у сфері кримінальної юстиції, а захист від незаконного та необґрутованого застосування взяття під варто повинен здійснюватися на досить високих теоретичному і практичному рівнях. У зв'язку з цим постає необхідність у з'ясуванні питання участі захисника під час застосування запобіжного заходу

у вигляді тримання під вартою до підозрюваного (обвинуваченого) та дотримання його прав у кримінальному процесі.

Проблем захисту прав особи у кримінальному провадженні у своїх роботах торкались такі вчені, як С.А. Альперт, Т.В. Варфоломеєва, В.Г. Гончаренко, М.М. Гродзинський, Ю.М. Грошевий, Я.П. Зейкан, В.С. Зеленецький, О.П. Кучинська, Л.М. Лобайко, В.Т. Маляренко, М.М. Міхеєнко, В.Т. Нор, М.А. Погорецький, В.О. Попелюшко, А.Л. Рівлін, О.Д. Святоцький, Л.Д. Удалова, М.О. Чельцов, О.Г. Шило, М.Є. Шумило, О.Г. Яновська та інші. Водночас низка питань, пов'язаних із захистом прав підозрюваного під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, у сучасних умовах реформування кримінального судочинства досі не мала комплексного висвітлення у спеціальній літературі та залишається недослідженою.

Метою статті є аналіз положень кримінального процесуального законодавства України щодо реалізації стороною захисту виконуваної нею функції у разі застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; висвітлення особливостей захисту прав і законних інтересів особи під час

застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, а також розкриття перспектив подальшого теоретичного та практичного вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України з цих питань.

Одним із завдань кримінального судочинства є охорона прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, водночас кримінальним процесуальним законодавством передбачено можливість застосування запобіжних заходів, пов'язаних з обмеженням волі. За своєю правовою природою запобіжні заходи є примусовими заходами, що застосовуються до особи, коли вона ще не визнана винуватою у вчиненні кримінального правопорушення. Вони є лише певними обмеженнями особи, яку підозрюють чи обвинувають у вчиненні кримінального правопорушення, та застосовуються виключно судом. Особливість правової природи запобіжних заходів покладає на органи досудового розслідування, прокурора, слідчого суддю та суди надзвичайну відповідальність за адекватне усвідомлення мети й підстав застосування запобіжного заходу в кожній конкретній ситуації, потребуючи виваженості під час прийняття рішення щодо цього питання [2, с. 70]. За даними судової статистики, у 2013 році слідчі судді розглянули 51 659 клопотань про застосування запобіжних заходів, із них 20 796 – це клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Як бачимо, у структурі застосування запобіжних заходів «палми першості» й дотепер належить найбільш суворому з них – триманню під вартою. До слова, більшість таких клопотань слідчі судді задовольняють. Наприклад, у 2013 році було задоволено 53,8%, у 2012 році – 58,8% від загальної кількості розглянутих клопотань [3].

Тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом. Згідно з п. 3 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [4] суд повинен з'ясувати, чи є тримання особи під вартою до судового розгляду справи тим єдиним запобіжним заходом, який забезпечив би належну процесуальну поведінку особи та виконання нею процесуальних обов'язків, а також чи є можливість обмежитися в цьому випадку застосуванням менш суворого запобіжного заходу. Тому однією із ключових проблем вдосконалення механізму захисту прав особи у кримінальному провадженні України виступає питання підвищення ефективності діяльності захисника під час обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Одним із завдань, яке постає перед захисником у кримінальному провадженні, є забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підзахисного. Зважаючи на нормативний зміст п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», захист – це вид адвокатської діяльності, який полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного або виховного

характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні [5]. Відповідно до положень ч. 1 ст. 47 КПК захисник зобов'язаний використовувати засоби захисту, передбачені цим кодексом та іншими законами, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого.

Обрання запобіжного заходу безпосередньо залежить від законності, вмотивованості й обґрунтованості притягнення особи до кримінальної відповідальності, від правильної кваліфікації її дій. Незаконне і необґрунтоване притягнення особи до кримінальної відповідальності тягне за собою і незаконне застосування щодо неї запобіжного заходу. Відповідно до ст. 183 КПК України, тримання під вартою застосовується лише у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК України. Підставою для застосування запобіжного заходу є одночасна наявність, по-перше, обґрунтованої підозри, що стосується лише кримінального правопорушення, і за умови доведення обставин, які за розумного та неупередженого спостереження викликають підозру щодо причетності особи до конкретного кримінального правопорушення. При цьому Європейський суд із прав людини вказує, що термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення. Однак вимога, що підозра має ґрунтуватись на обґрунтованих підставах, є значною частиною гарантії недопущення свавільного затримання і тримання під вартою. Крім того, за відсутності обґрунтованої підозри особу за жодних обставин не може бути затримано або взято під варту з метою примушення її зінатися у злочині, свідчити проти інших осіб або з метою отримання від неї фактів чи інформації, які можуть служити підставою для обґрунтованої підозри [6]; по-друге – ризиків: переховування від органів досудового розслідування та/або суду; знищення, приховування чи спотворення речей або документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконного впливу на інших учасників кримінального провадження; перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином; вчинення іншого кримінального правопорушення або продовження того, в якому особа підозрюється, обвинувачується.

Крім того, Європейський суд із прав людини вказує, що взяття під варту – це «такий серйозний захід, який виправданий лише тоді, коли інші, менш серйозні заходи були розглянуті та визнані недостатніми для забезпечення інтересів людини і суспільства» (рішення ЄСПЛ «Вітолльд Литва проти Польщі» від 4 квітня 2000 року) [7].

Законність тримання під вартою полягає в дотриманні встановленої законом процедури засто-

сування цього запобіжного заходу, а його обґрунтованість – у вимозі взяття особи під варту лише за наявності передбачених у законі підстав. Отже, визначення процесуального порядку застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою вимагає вирішення питання щодо законності підстав та їх достатності.

У науковій літературі є різні думки з приводу того, що використовувати за основу для обрання запобіжних заходів узагалі та взяття під варту зокрема. Наприклад, деякі науковці вважають, що для обрання запобіжного заходу необхідна сукупність даних, до яких належать, по-перше, дані, які свідчать, що особа вчинила злочин. Тобто за основу в цьому плані можуть бути взяті документи, які сформовані на даних про вчинення злочину: повідомлення про підозру або обвинувальний акт. По-друге, дані, які свідчать про те, що особа може вчинити дії, які входять до кола ризиків, передбачених ст. 177 КПК України. Симбіоз цих складників, по суті, складається з даних про поведінку особи у минулому (дані, які підтверджують, що особа вчинила злочин) та даних про можливу поведінку особи у майбутньому (дані, які підтверджують те, що особа може в майбутньому вчинити дії, які зараховані до ризиків у ст. 177 КПК України) [8, с. 56–61].

Ю.Г. Овчинніков підставами для обрання запобіжного заходу вважає сукупність даних, що вказують на таке: 1) причетність особи до скoenого злочину; 2) її можливу протиправну поведінку; 3) обставини, котрі враховуються під час обрання запобіжного заходу» [9, с. 59]. На сукупність матеріально-правових і кримінально-процесуальних підстав для реалізації відповідної процедури звертає увагу С.П. Єфімічев [10, с. 28–29]. П.М. Давидов підставами для застосування запобіжних заходів вважає фактичні дані, які вказують на скoenня злочину певною особою, і дані, які встановлюють можливість ухиляння її від слідства і суду та відбування покарання, а також скoenня нею інших протизаконних дій, що перешкоджають встановленню істини [11, с. 10].

Окрім вчені дотримуються думки, що використання за основу для обрання запобіжного заходу даних, які підтверджують факт причетності особи до злочину, є невідповідним. Наприклад, Ф.М. Кудін стверджує: «Якщо визнати обвинувачення підставою для обрання запобіжного заходу, відбудеться зсув підстав провадження різних процесуальних дій» [12, с. 107]. Ю.Д. Лівшиць вважає, що притягнення особи як обвинуваченого і пред'явлення їй обвинувачення самі по собі ще не є підставами для застосування запобіжних заходів [13, с. 16]. А.Д. Буряков доходить висновку, що сам факт притягнення певної особи як обвинуваченого, хоча й зобов'язує особу, котра проводить дізнання, чи слідчого обговорити і вирішити питання про застосування запобіжного заходу, не тягне механічно до необхідності його обрання [14, с. 9]. Щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, то Європейський суд із прав людини зазначає, що згідно з п. 3 ст. 5 Конвенції зі спливом певного часу саме тільки існування

обґрунтованої підозри перестає бути підставою для позбавлення свободи, і судові органи мають навести інші підстави для продовження тримання під вартою [15].

На нашу думку, наявність обґрунтованої підозри не може бути підставою для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, оскільки навіть якщо дані в матеріалах кримінального провадження досить вагомі, для того щоб не було сумнівів припустити винуватість особи, обрання та подальше застосування щодо такої особи запобіжних заходів буде віправданим лише за умови, якщо в наявності є інформація, яка дає змогу припустити, що така особа може вчинити дії, передбачені в ст. 177 КПК України. Сам факт того, що особа вчинила злочин, що підтверджується даними кримінального провадження щодо неї, і набула у зв'язку з цим процесуального статусу підозрюваного чи обвинуваченого, взагалі не може бути підставою для обрання запобіжного заходу, зокрема тримання під вартою, з тієї простоти причини, що така особа може бути добросовісною, сприяти слідству та суду у встановлення істини в справі, тобто може бути такою особою, яка не буде вчиняти дії, що зараховані до ризиків у ст. 177 КПК України.

Відповідно, захисник, здійснюючи захист особи під час обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, повинен звертати увагу саме на ці обставини, наполягаючи на тому, що підставою обрання запобіжного заходу не можуть бути дані, у зв'язку з якими особа набула статусу підозрюваного чи обвинуваченого. З цією метою захисник вирішує питання стосовно необхідності отримання додаткових матеріалів із метою надання їх для дослідження в судовому засіданні слідчим суддею. Під час обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою захисник збирає матеріали, на підставі яких слідчий суддя, суд відповідно до вимог ст. 178 КПК України вирішує питання про обрання запобіжного заходу, а саме: 1) вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; 2) тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується; 3) вік і стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого; 4) міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, зокрема наявність у нього родини й утриманців; 5) наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання; 6) репутацію підозрюваного, обвинуваченого; 7) майновий стан підозрюваного, обвинуваченого; 8) наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого; 9) дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше; 10) наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення; 11) розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення

підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтуються відповідні обставини [16].

Однак зауважимо, що захиснику не належить обов'язок всебічного дослідження обставин, що слугують підставою для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Він досліджує лише ті обставини, які є сприятливими для його підзахисного [17, с. 39]. О.В. Рибалка, наприклад, зазначає, що захисник виявляє обставини в інтересах свого клієнта, і ця діяльність у певному значенні має вузький характер, оскільки захисника цікавлять тільки ті докази, які дають змогу виявити обставини, що виправдовують підозрюваного чи обвинуваченого, пом'якшують його відповідальність і покарання [18, с. 36]. З іншого боку, як зазначає В.А. Удовиченко, повністю погодитись із наведеними твердженнями неможливо у зв'язку з тим, що захисник мусить досліджувати всі обставини справи з метою повного володіння інформацією для наявності можливості заперечення чи спростовування доводів сторони обвинувачення. Але відкривати перед правоохоронними органами він має тільки ті обставини, які свідчать на користь його підзахисного [19, с. 148].

Підставою для обрання запобіжного засобу у вигляді тримання під вартою має бути сукупність даних, а саме дані, які підтверджують те, що 1) особа вчинила злочин, у зв'язку з чим набула статусу підозрюованої чи обвинуваченої особи; 2) особа може вчинити дії або вчинила дії, передбачені ст. 177 КПК України; 3) кримінальне правопорушення вчинено особою, яка підпадає під вичергний перелік осіб, визначених у ч.2 ст. 183 КПК України, до яких може бути застосований цей запобіжний захід, і наведено певні умови його застосування. Лише в такому разі це є підставами для застосування у сфері кримінального провадження механізму інституту запобіжних заходів, зокрема тримання під вартою. Така позиція спирається на кримінальний процесуальний закон, а саме на ч. 2 ст. 177 КПК України, в якій зазначається, що «підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюований, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені частиною першою цієї статті. Слідчий, прокурор не мають права ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав, передбачених цим Кодексом» [16]. В.О. Попелюшко називає таку підставу обрання запобіжного заходу складною, оскільки вона складається не з одного, а із сукупності елементів; відсутність хоча б одного з них унеможливлює реалізацію процесуального примусу у вигляді застосування цього запобіжного заходу [20, с. 5].

Крім того, захиснику варто звернути увагу на наявність так званих спеціальних підстав для обрання того чи іншого запобіжного заходу, які виникають залежно від процесуальних ситуацій у кримінальному провадженні [21, с. 56–61]. Відпо-

відно питання про необхідність застосування у кримінальному провадженні інституту запобіжних заходів постає не лише за наявності для цього загальних підстав, але й з урахуванням конкретної ситуації, в якій обирається (якщо буде обрано) саме той запобіжний захід, який найбільш підходить у певній процесуальній ситуації.

Зважаючи на те, що кожний випадок обрання запобіжного заходу є унікальним, адже особи притягаються до відповідальності за різними статтями КК України і при цьому мають унікальну індивідуальну характеристику: вік, стать, матеріальне та соціальне становище, репутацію в суспільстві, наявність судимостей, рівень здоров'я тощо, що в сукупності дає змогу стверджувати, що кожне кримінальне провадження має неоднакові процесуальні ситуації; тактика захисту в цьому напрямі вимагає лише активних дій. З цього випливає, що якщо захисник докладе зусиль щодо зібрання матеріалів, які позитивно характеризують підзахисного, а також даних про мінімальну ймовірність виникнення ризиків, передбачених ч. 1 ст. 177 КПК України, необхідність у застосуванні механізму інституту запобіжних заходів буде усунута, що істотною мірою вплине на ефективність, спрощення провадження, додасть процесуальної економії.

Задля належної підготовки до судового розгляду клопотання про обрання та застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою захисник має отримати копію клопотання про обрання запобіжного заходу та ознайомитись із ним, а також із матеріалами, якими обґрунтуеться необхідність застосування запобіжного заходу, після чого вирішує питання стосовно необхідності отримання додаткових матеріалів із метою надання їх для дослідження в судовому засіданні слідчим суддею. Захисник має звертати увагу на правильність оформлення матеріалів, якими обґрунтуеться необхідність застосування запобіжного заходу. Застосування запобіжного заходу доожної особи потребує внесення окремого клопотання (ч. 4 ст. 185 КПК). При цьому в клопотанні слідчого, прокурора мають зазначатися такі дані: 1) короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, в якому підозрюється особа; 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини; 4) посилання на один або кілька ризиків, зазначених у ст. 177 КПК; 5) викладення обставин, на підставі яких слідчий, прокурор дійшов висновку про наявність одного або кількох ризиків, зазначених у його клопотанні, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини; 6) обґрунтування неможливості запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні, шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів; 7) обґрунтування необхідності покладення на підозрюованого конкретних обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК [22].

Отже, під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою захиснику необхідно перевірити забезпечення дотримання таких умов: 1) обґрунтованість, законність набуття підзахисним статусу підозрюваного або обвинуваченого; 2) наявність ризиків, які дають достатні підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України; 3) переконатись, що слідчим, прокурором у клопотанні обґрунтовано, що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою обставини є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених ч. 1 ст. 176 КПК України, не може запобігти доведеним під час розгляду ризику

або ризикам; 4) зібрати та надати суду матеріали, на підставі яких досліджуються обставини, що визначені за ст. 178 КПК України, та мають бути враховані під час обрання запобіжного заходу.

Отже, завданнями участі захисника під час обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, перш за все, є забезпечення захисту особи від незаконного застосування цього запобіжного заходу шляхом використання системи передбачених і не заборонених законом дій та методів; дослідити всі обставини, які можуть підтверджити або спростовувати наявність суспільної потреби обрання запобіжного заходу, яка виправдовує відхилення від вимоги щодо поваги до свободи особи, спрямовані на забезпечення прав, свобод і законних інтересів підзахисного.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бандурка О.М., Блажівський Є.М., Бурдоль Є.П. та ін. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пішонки, А.В. Портнова. Х.: «Право», 2012. 768 с.
2. Мироненко О.В. Мета і підстави застосування запобіжних заходів за новим КПК України. Часопис Академії адвокатури України. 2014. № 22. С. 70–76.
3. Огляд даних судової статистики щодо застосування окремих норм Кримінального процесуального кодексу України (КПК) станом на 1 жовтня 2013 р. URL: <https://tm.coe.int/168009860b>.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/print1394953336249641>.
6. Рішення ЄСПЛ «Нечипорук, Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683.
7. Рішення ЄСПЛ «Вітолльд Літва проти Польщі» від 4 квітня 2000 р. URL: http://search.ligazakon.ua/_doc2.nsf/link1/SO0811.html.
8. Агакерімов О.Н. Підстави обрання як запобіжних заходів взагалі, так і домашнього арешту зокрема, в світлі сучасного вітчизняного кримінального провадження. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки». Херсон, 2015. № 3. С. 56–61.
9. Овчинников Ю.Г. Домашний арест как мера пресечения в уголовном процессе: дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. М., 2006. 212 с.
10. Загальна декларація прав людини. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
11. Давыдов П.М. Меры пресечения в советском уголовном процессе: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Л., 1953. С. 12–19.
12. Кудин Ф.М. Принуждение в уголовном судопроизводстве. Красноярск: Изд-во Красноярского ун-та, 1985. 136 с.
13. Лившиц Ю.Д. Меры пресечения в советском уголовном процессе. – М.: Издательство «Юридическая литература», 1964. 138 с.
14. Буряков А.Д. Меры пресечения в советском уголовном процессе: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. М., 1967. 15 с.
15. Рішення ЄСПЛ «Єслось проти України» від 6 листопада 2008 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_433.
16. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України 13 квітня 2012 р., реєстраційний номер 4651-VI. Інформаційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
17. Корчева Т.В. Проблеми діяльності захисника в досудовому провадженні та в суді першої інстанції: монографія. Х.: Вид. ФОП Вапнярчук Н.М., 2007. 200 с.
18. Рибалка О.В. Захисник як суб'єкт доказування в кримінальній справі. Адвокат. 2011. № 7 (130). С. 35–40.
19. Предмет і межі доказування захисником у кримінальному провадженні України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки». 2014. Вип. 6-1. Т. 4. С. 147–150.
20. Попелюшко В.О. Запобіжні заходи в новому КПК України: поняття, мета, підстави, порядок та суб'єкти застосування. Адвокат. 2012. № 9 (144). С. 4–6.
21. Агакерімов О.Н. Домашній арешт як запобіжний захід: історія та сучасність. Юридичний вісник. 2014. № 3. С. 315–319.
22. Грошевий Ю.М., Шило О.Г. Підстави обрання запобіжних заходів за новим КПК України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 220–226. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_40.